

Se strinjate

Sic transit gloria ...?

Tone Peršak

Ali si umetnik zaradi posebne narave svojega dela zasluži človeka dostojno življenje in ali mu je skupnost dolžna pomagati? Vprašanje je kajpak retorično. Vprašanje je potemtakem treba prevesti v: zakaj slovenska družba oziroma t. i. javnost, ki govori v imenu družbe, odreka umetniku pravico do dostojnega življenja in v bistvu zahteva, naj umetnik ostane marginelec do konca svojih dni?

Kot v mnogih drugih zadevah, tako je Slovenija (slovenska politika, slovenska družba) očitno tudi, kar zadeva odnos do žive kulture, še zlasti do žive umetnosti in še živih umetnikov, v prehodnem obdobju ali, kot je sedaj popularno reči, v tranziciji. Povprečni Slovenec (večina slovenskih politikov pa žal povzema in kot lastna "prodaja" stališča podpovprečnih ali kvečjemu povprečnih Slovencev) se ne more odločiti, ali naj se do kulture in umetnikov obnaša tako, kot so se obnašali povprečni Slovenci pred sto in dvesto leti, ali tako, kot naj bi se v prihodnjem stoletju, torej približno tako, kot se menda v večini razvitih zahodnih držav povprečni državljani že obnašajo. Tej ugotovitvi kaže dodati, da nobena od obeh možnosti, med katerima izbira omenjeni povprečni Slovenec, ki je kajpak zgolj statistična predpostavka, za

umetnika, o katerem sprašuje prvo vprašanje, ni kaj prida vredna. Vprašanje predpostavlja, da sta umetnik in umetnost splošno priznana, prvi kot pripadnik duhovne elite naroda, druga kot dejavnost, ki jo narod dojemata kot lastno ustvarjalnost samo po sebi, se z njo identificira in v stiku z njo doživlja pripadnost narodu kot duhovni skupnosti in s tem tudi samopotrditev kot skupnost in kot sleherni posameznik posebej. Razen redkih izjem in v izjemnih trenutkih, Slovenci v glavnem umetnikov in slovenske umetnosti nismo tako doživljali. To dokazujejo usode Franceta Prešerna, Ivana Cankarja, Murna in Ketteja, Petkovška in mnogih drugih, razen tistih, v katerih so sonarodnjaki že za življenja prepoznali nadomestilo za prave slovenske politike, ki jih v bistvu nikoli nismo imeli. Enako velja za kulturo. V njej smo videli nadomestilo za pravo nacionalno politiko; umetnost sama po sebi je bila za večino manj pomembna in zanimiva.

V prihodnosti naj bi umetnost postala komercialna dejavnost, in umetnik pomemben v tolikšni meri, v kolikršni se uspe vsiliti kot zvezda, pri čemer niti ni pomembno, ali je njegova karizma posledica škandalov ali vrednosti njegovega dela, ki jo znajo umetno ustvariti novodobni strokovnjaki za marketing in propagando. Pri tej skomercializirani umetnosti pa seveda ne gre več za umetnost v tradicionalnem

pomenu besede, temveč za trend, modo ali kaj podobnega. Ne gre več za estetski učinek, marveč – denimo – za promocijo.

Po svoje je zelo zanimivo, da o tem priča tudi letošnji zaplet s Prešernovo nagrado, vendar ne s tisto, ki jo je odklonila Svetlana Makarovič. Nacionalno nagrado za najvišje umetniške dosežke dobi umetnik, ki je ustvaril umetnino, ki je ni tako rekoč nihče videl; ne organ, ki je nagrado podelil, in ne občinstvo, ki je ob podelitvi ploskalo. Ne gre za to, ali umetnina je resnična umetnina ali ne in ali si avtor dejansko zasluži nagrado ali ne. Dobil jo je zato, ker je kot prvi Slovenec lahko slikal v Vatikanu. To pa pomeni, da je postal zvezda. Njegove slike so tako vrednost same po sebi, kakršne koli že so, in še nedavno temeljni pogoj – komunikacija med umetnikom in občinstvom – ni več pomemben in ne potreben.

V luči teh sprememb se tudi vprašanje o odnosu med skupnostjo in umetnikom postavlja na nov način. Je pa to vprašanje izjemno pomembno, saj opredeljuje, kaj želimo oziroma nameravamo storiti Slovenci sami s seboj. Dokler smo sami sebe doživljali kot nezgodovinski narod ali blokirano gibanje (Pirjevec), smo ravnali z umetniki tako, kot je to doživljal Prešeren in opisoval Cankar. Zdaj bi očitno radi preskočili v "novo kvaliteto" in se sami ukinili.

V razpravah, ki so se razplamtele o izjemnih pokojninah znanih kulturnikov – pri čemer se tokrat ni oglasil nobeden izmed tistih, ki tako radi navajajo, koliko Slovencev prejema izjemne pokojnine, ker bi tako postalo

jasno, da je to, kar spravijo v žepe ostareli kulturniki, še vedno le drobiž –, so se številni razpravljalci v dobri slovenski maniri ("naj raje sosedu koza crkne!") pridušali, da je treba tudi slovenske pisatelje, slikarje, kiparje in glasbenike prisiliti, da bodo delali za trg, kot delajo njihovi nemški, angleški ali ameriški kolegi. Pri tem ni niti eden od njih omenil preprostega dejstva, da bo ameriški pisatelj, če bo njegovo knjigo kupil vsak desettisoči Američan, prodal 30 000 izvodov knjig in lahko solidno živel vsaj tri leta, če pa bo vsak desettisoči Slovenec kupil knjigo slovenskega pisatelja, bo ta prodal 200 knjig in z izkupičkom ne bo živel niti dva meseca. Irci to vedo, in ker hočejo biti in ostati narod, in ker vedo, da naroda brez kulture in umetnosti ni, so na Irskem pisatelji oproščeni plačevanja davkov. Pri čemer je tudi Irceve precej več kot Slovencev. Povprečni slovenski politik pa tako ali tako potrebuje pisatelje, predvsem pa pevce, samo v času predvolilne kampanje.

Menim, da je naš problem pretirano in povsem nekritično zgledovanje po drugih in srdita težnja, da bi ugajali. Nekoč smo želeli ugajati Dunaju, potem Beogradu, zdaj si prizadevamo ugajati Bruslju in – še posebej, odkar imamo novega zunanega ministra – Washingtonu. In da bi ugajali še bolj, se skušamo v vseh pogledih obnašati tako, kot nam predpisujejo in svetujejo zdaj bruseljski evrokrati, zdaj čudežni dečki z ameriških univerz. Slovenci imamo to smolo, da naši voditelji vedno znova skušajo razmišljati s tujimi glavami in uganiti, kako moramo ravnati sami s

seboj, da bomo zadovoljili tuje interese in ne svojih. Žal tudi v na videz tako obrobni zadevah, kot je urejanje statusa samostojnih umetnikov, potem izumljamo toplo vodo v strahu, da bo kak še neuveljavljeni slikar prodal sliko, ne da bi plačal davek. Po drugi strani pa je znano, da je izterjava davkov od tistih, ki bi jih dejansko morali plačati, vnebovpijoče nezadostna. Sam sem se prav v teh dneh ukvarjal s primerom luknjičave evidence zavezancev za neko davčno ob-

veznost in na koncu se je izkazalo, da zaradi pomanjkljive evidence plačuje omenjeni davek komaj 50 odstotkov zavezancev! Po drugi strani pa nekateri zakon o avtorskih pravicah razumejo tudi tako, da mora zdaj organizator vaške veselice vnaprej prijaviti vse popevke, ki jih bo na veselici igral ansambel iz sosednje vasi, da ja ne bi bilo kaj narobe!

Vse to se dogaja v deželi, ki je menda postala država predvsem po zaslugi lastne kulture!

Kulturo bi vsak, da le njen avtor ostane bedak!

Janja Vidmar

Evalvacija razmer, ki dandanes umetnika vrednotijo kot trgovca, je nehvaležno delo predvsem zato, ker se nekateri umetniki iz vrtnarjev narodove duše brezsravno transformirajo v zaslužkarje. Kakšna predrznost, cankarjansko skodelico cikorije zamenjati s kapučinom! Saj ima nekdo, čigar prispevek k nacionalni kulturi presega njegovo ime in konec koncev tudi obstoj, vendarle vnebovpijočo prednost pred drugimi: po smrti bodo kdo ve koliko ulic v deželi ali pa vsaj nekaj šol in eno ali dve amaterski gledališči poimenovali po njem. Le čemu potemtakem sploh potrebuje človeka dostojno življenje?

Lobiranje je zdravo in danes v družbi posameznikov, ki znotraj okvirov delujoče skupnosti ne zadovoljujejo več zgolj lastnih potreb, marveč tudi sosedove, precej neizogibno. Javnosti je potrebno enkrat za vselej pojasniti, da ni strahu ne za kulturno ekspanzijo ne za narodov blagor: zaradi samostojnih kulturnih delavcev in pripadajočih jim avtorskih honorarjev ne bo med množicami epidemija ozkosti in zaplankanosti usihala nič bolj kot doslej. Slovenceljni bodo enako vodljivi in udomačeni, četudi bo umetnik za svoje delo prejel tistih nekaj tolarjev, ki jih od založnikov oziroma njihovih avtorskih oddelkov navadno izprosi s ponižujočim razgaljanjem svojega eksistenčnega modusa. Kulturo bi vsak, da le njen avtor ostane bedak!

In zdaj bom še povsem eksplisitna: prejela sem nagrado večernica za najboljšo mladinsko delo v letu 99. ČZP Večer, ki nagrado podeljuje, je izplačalo bruto znesek 750.000 SIT. Od pogače,